

Perinnöksi työttömyys, köyhyys ja tuilla eläminen – perheet halutaan avun piiriin jo ennen lapsen syntymää

Vanhempien ongelmat periytyvät lapsille Päijät-Hämeessä muuta maata voimakkaammin.

Orimattilalainen Arto Hyvönen (vas.) jakaa ruokaa vähävaraisille. Sana on kiirinyt, ja Hyvönen on saanut esimerkiksi toimintaan mukaan uusia auttajia. Kuvassa eletään joulukuuta 2017. Kuva: Katja Luoma

Ensin hyvät uutiset: kaikista Päijät-Hämeen kolmekymppisistä noin kolme neljäsosaa on pärjännyt elämässä mukavasti. Ikävämpää on se, että huono-osaisuus periytyy Päijät-Hämeessä erityisen voimakkaasti verrattuna muuhun maahan.

Ylisukupolvinen eli periytyvä huono-osaisuus tarkoittaa sitä, että vanhempien ongelmat siirtyvät heidän lapsilleen. Käytännössä puhutaan työttömyydestä, alhaisesta koulutustasosta, päihdeongelmista, mielenterveysongelmista ja köyhyydestä.

– Meidän seudulla 1990-luvun lama oli kovaa aikaa. Oli paljon työttömyyttä, toimeentulovaikeuksia ja muitakin ongelmia. Ne ongelmat ovat heijastuneet sen ajan lapsiin, ja osittain siirtyneetkin eteenpäin. Ylisukupolvisuus on täällä aika

yleistä, ja 1990-luvun lapsia on paljon meidän asiakkaina, sanoo **Jouni Kivilahti**, Lahden kaupungin nuorisotoimen johtaja.

Tuoreen tietanalyysin perusteella heikko menestys peruskoulussa on Päijät-Hämeessä merkittävin syrjäytymisriski. Keskiarvo alle 7 yhteishaussa -ryhmään kuului 24 prosenttia kaikista kolmekymppisistä päijäthämäläisistä, mikä on noin neljä prosenttiyksikköä korkeampi luku kuin muualla Suomessa.

– Matala koulutustaso tuppaa siirtymään vanhemmilta lapsille. Koulutustasoa ei nosteta ykskaks, eikä ongelmiin ole nopeita ratkaisuja tai poppakonsteja, Kivilahti sanoo.

Maakunnan erityispiirteenä on erityisen korkea osuus niistä nuorista, joilla ei ole perusasteen jälkeistä tutkintoa ja perhetaustaan liittyvien riskien määrä. Nuorisorikollisuus ja vanhempien toimeentulotukitausta sekä mielenterveyslääkkeiden käyttö 14–18 vuoden iässä ovat maakunnassa selvästi korkeammalla tasolla kuin muualla Suomessa.

Päijät-Hämeessä syrjään jäämistä ennustaa erityisen voimakkaasti myös se, että on synnyttänyt lapsen ennen 20 ikävuotta. Tuolloin syrjäytymisriski on 40 prosenttia.

Hilka Kemppi on asiantuntijana Päijät-Hämeen Lapsi ja perhepalveluiden muutosohjelma LAPE:ssa. Kuva: Viena Kytöjoki

Perhekeskus-pilottimalli koko maakuntaan

Me-säätiö, Terveiden ja hyvinvoinnin laitos THL sekä päijäthämäläiset toimijat julkaisivat lokakuussa datamallin syrjäytymisen syntymekanismeista Päijät-Hämeen kuntien osalta. Datamalli on uusi työkalu, jolla hyödynnetään THL:n tutkimusaineistoa. Kun syrjäytymisen alueelliset syyt tunnetaan, niihin on helpompi puuttua ajoissa.

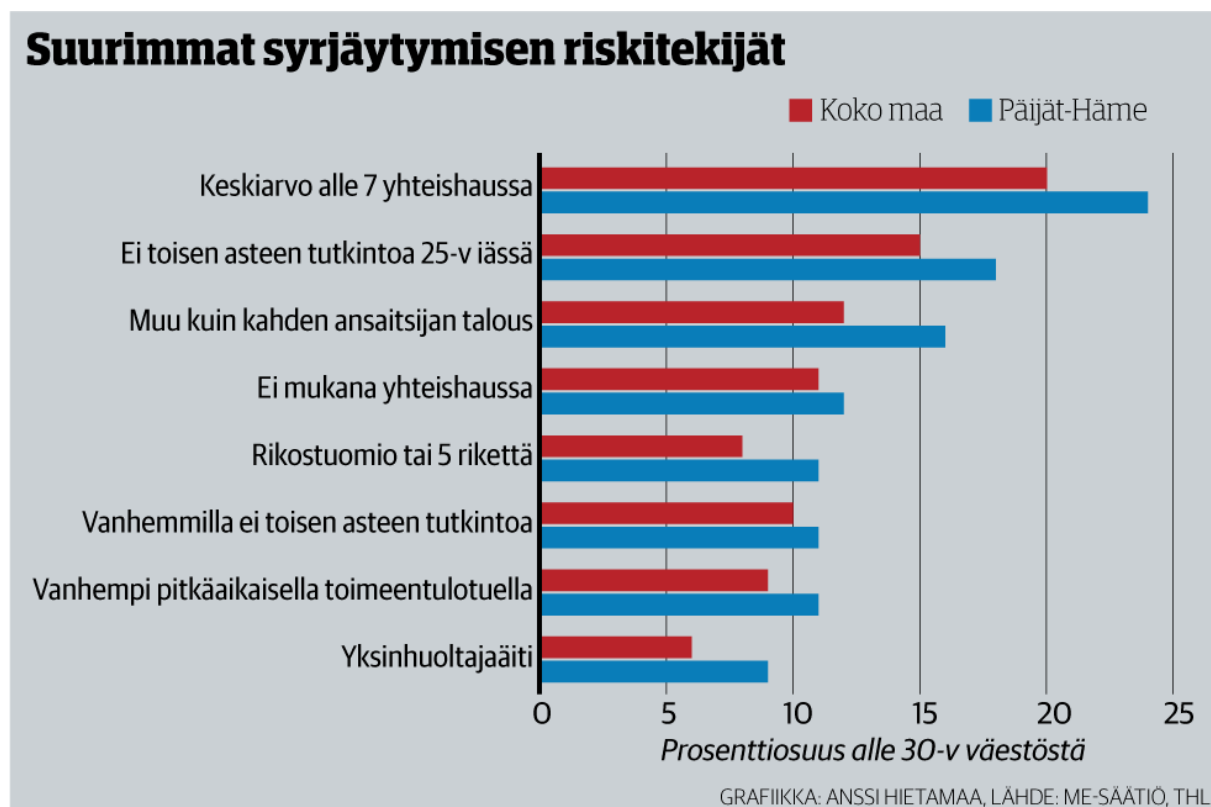
– Suomessa on puhuttu paljon syrjäytymisestä nuorisoilmionä, mutta ilmiöön pitäisi puuttua jo hyvin varhaisessa vaiheessa, ennen lapsen syntymää.

Varhaiskasvatuksella ja koulujen oppilashuollolla on myös iso merkitys, mutta kotien kasvatusvastuuta ei voi ulkoistaa. Perheen antama malli on olennaisessa osassa lapsen tulevaisuuden kannalta, sanoo **Hilkka Kemppi**, joka on asiantuntijana Päijät-Hämeen Lapsi ja perhepalveluiden muutosohjelma LAPE:ssa.

Viime vuoden helmikuussa alkaneen ja vuoden loppuun asti kestävä hankkeen avulla tavoitellaan nykyistä lapsi- ja perhelähtöisempiä, vaikuttavampia, kustannustehokkaampia ja paremmin yhteen sovitettuja palveluita. Yksi pilotti on perhekeskusmalli, jota kokeillaan Lahdessa, Asikkalassa ja Hartolassa. Mallin idea on tavoittaa vanhemmat jo ennen lapsen syntymää muuallakin kuin neuvolassa.

– Toiminta on ollut esimerkiksi imetysneuvontaa, unikoulua ja myöhemmin lapsen oppimisen tukemista. Perhekeskusmalli on tarkoitus viedä kaikkiin maakunnan kuntiin, Kemppi kertoo.

Päijät-Hämeessä työskentelee myös varhaiskasvatuskuraattoreita, jotka tekevät yhteistyötä kodin, varhaiskasvatuksen työntekijöiden ja tarvittaessa esimerkiksi sosiaalitoimen ja erikoissairaanhoidon kanssa.

Työttömyydestä ja tuilla elämisestä häviää stigma

Myös Jouni Kivilahti on sitä mieltä, että perheet pitäisi saada hyvissä ajoin tuen piiriin, ja nimenomaan koko perhe. Kivilahti sanoo, että Suomessa on totuttu hoitamaan yksilöä, kun pitäisi nähdä kokonaisuus.

– Aina emme edes tiedä nuoren taustoja, mutta myöhäistä ei ole ikinä. Jo se, että nuori saadaan meidän palveluiden piiriin, on jo paljon. Koulutuksen ja sopivan työpaikan löytäminen ovat tärkeässä asemassa. Lyhyempikin työkokemus, esimerkiksi puolen vuoden palkkatuettu työskentely, antaa nuorelle itseluottamusta ja eväitä eteenpäin. Ja näyttäähän se työkokemus hyvältä myös työnantajan silmissä.

Toimeentulotukiasiakkuuden ylisukupolvisuutta on selitetty niukkojen taloudellisten resurssien ohella myös oppimisella ja stigmaan tottumisella. Puhutaan köyhyyskulttuurista eli tukiriippuvuudesta. Nuoret oppivat käyttämään viimesijaisia tukia, tottuvat niiden nostamiseen liittyvään leimaamiseen, eikä heillä ole opiskelun ja työn kannalta myönteisiä roolimalleja.

"Toisin sanoen työttömien lapsista tulee todennäköisemmin työttömiä riippumatta siitä, onko heillä toisen asteen tutkintoa. Syynä voi olla se, että työttömien lapset eivät koe työttömyyttä yhtä leimaavaksi kuin muut, eivätkä näe sitä yhtä suurena uhkana elämänlaadulle nuorena aikuisuudessa. Suomalaisessa yhteiskuntatutkimuksessa ja politiikassa onkin ehkä liioiteltu työttömyyden kielteistä vaikutusta elämänlaatuun", kirjoittavat **Teemu Vauhkonen, Johanna Kallio ja Jani Erola** viime vuonna julkaistussa tutkimuksessa.

Heidän tutkimuksensa vahvisti aiemmat havainnot siinä, että jos vanhemmat ovat olleet pitkään toimeentulotukiasiakkaita, heidän lapsensakin päätyvät hyvin todennäköisesti toimeentulotuen asiakkaiksi. Vaikka Suomessa on kovasti hehkutettu toisen asteen koulutuksen merkitystä syrjäytymisen ehkäisijänä, koulutus ei tutkijakolmikun mukaan riitä. Heidän tutkimustuloksensa mukaan työttömyyden ja toimeentulotuen periytyminen ei liity lasten koulutukselliseen epäonnistumiseen.

– Joillakin nuorilla on varmasti tällaisia asenteita, että työttömyys ja toimeentulotukiasiakkuus ovat normaalia elämää. Heillä voi olla hyvin mietityt perustelut näille yksilöllisille valinnoilleen. Mutta valtaosa nuorista haluaa eteenpäin ja kiinni työelämään. Onneksi tässä työssä kuulee niitä onnellisesti päättäneitä tarinoita, Kivilahti sanoo.

Hän muistaa esimerkiksi eräänkin tytön, joka oli Lahden kaupungin nuorisotoimen asiakas ja kärsi mielenterveysongelmista, jotka aiheuttivat lisää ongelmia. Koulutkin olivat jääneet käymättä. Mutta pikkuhiljaa tyttö sai asiansa kuntoon, ja opiskelee tänä päivänä lääkäriksi.

Pelastusarmeija on Lahden seudulla yksi niistä tahoista, jotka ovat jakaneet ihmisille ruoka-apua. Tässä yhden ruokakassin sisältöä. Arkistokuva. Kuva: Katja Luoma

Yksinhuoltajien työttömyysaste on 18,7 prosenttia

Päijät-Hämeessä syrjäytymisriskiä kasvattaa myös vanhemman yksinhuoltajuus. Maakunnassa on tilastollisesti muuta maata enemmän yksinhuoltajia, mutta useat tutkimukset tukevat havaintoa siitä, että yksinhuoltajuus voi olla perheelle kuormittava tekijä. Yhden Vanhemman Perheiden Liitto ry:n toiminnanjohtaja **Heljä Sairisalok** kertoo, että 20 prosenttia yksinhuoltajista on pienituloisia, ja se on hyvinvointivaltiossa poikkeuksellista. Sairisalok mukaan yksinhuoltajilla meni hyvin koulutus- ja tulotason suhteen vielä ennen 1990-luvun lamaa. Siitä ei vain koskaan toivuttu.

– Huoltajien lukumäärä perheessä ei ole syy mihinkään ongelmiin, vaan olennaista on perheen tulotaso. Yksinhuoltajien työttömyysaste on 18,7 prosenttia. Muilla ihmisryhmillä työllisyysaste on kohentunut, yksinhuoltajilla ei. He eivät yksinkertaisesti pysty tekemään nyky-yhteiskunnan epätyypillisiä työaikoja lastenhoito-ongelmien takia, Sairisalo kertoo.

Tutkimusten perusteella tiedetään, että yksinhuoltajien lapset eivät mene lukioon yhtä innokkaasti kuin muiden vanhempien lapset, vaan yksinhuoltajien lapset valitsevat halvimman koulutuspolun. Pientituloisuus aiheuttaa vanhemmalle stressiä, mikä voi esimerkiksi heikentää tunteiden säätelyä.

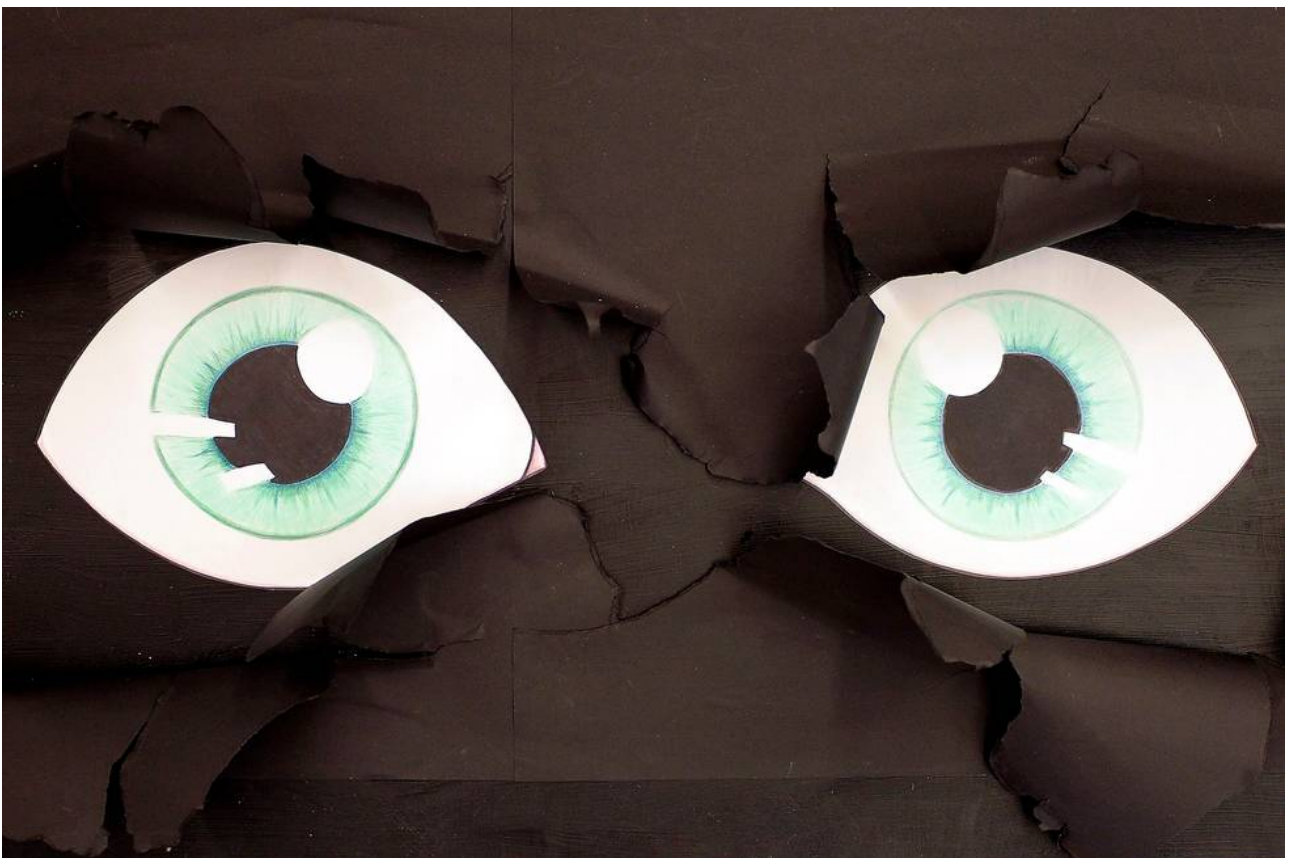
– Lapselle räjähdellään herkästi, ei ole voimia olla vanhempi. Pienituloisuus eristää niin vanhemman kuin lapsen, jolla ei ole rahaa järjestää esimerkiksi kaverisynttäreitä, Sairisalo sanoo.

Mikä sitten avuksi? Sairisalon mukaan esimerkiksi kotipalveluiden palauttaminen lailliselle tasolle, päivähoitopalveluiden laajentaminen ja ympärivuorokautinen päivähoito pienille koululaisille auttaisivat paljon. Myös erilaiset työaikajoustot auttaisivat sekä yksinhuoltajia että muita vanhempia.

– Yksinhuoltajat ovat yhteiskunnan hyvinvoinnin mittari. Jos heillä menee hyvin, muillakin perheillä menee todennäköisesti hyvin.

Sairisalo huomauttaa, että toki Suomessa on ollut ja on paljon yksinhuoltajia, joilla ei ole tulo- tai muitakaan ongelmia.

– Tunnetuimpia heistä lienevät esimerkiksi **Matti Vanhanen** ja **Sauli Niinistö**. Yksinhuoltajuus ei ole kenenkään tavoite, ja yleensä se onkin välivaihe. Tosin naisilla tuo välivaihe kestää keskimäärin kahdeksan vuotta. Useimmat yksinhuoltajat kokevat tuon ajan haastavana.

Teos Nuorten syrjäytyminen -näyttelyssä Heinolan kirjastolla vuonna 2013. Kyseessä oli Koulutuskeskus Salpauksen viestintäalan opiskelijoiden näyttely. Kuva: Sami Lettojärvi

Tarja Halonen: köyhyydestä Suomen huipulle

Yksi esimerkki siitä, miten köyhästä perheestä voi ponnistaa vaikka Suomen huipulle, on presidentti **Tarja Halonen**. Hän vieraili Ylen *Flinkkilä & Tastula* -ohjelmassa (20.10.) ja kertoi lapsuudestaan Helsingin Kalliossa näin:

"Me oltiin köyhiä, naapurit oli köyhiä, Kalliossa oltiin köyhiä, Suomessa oltiin köyhiä, kaikki olivat köyhiä, ei siinä ollut mitään sen kummempaa eksotiikkaa." Halonen kertoi, että äitinsä oli yksinhuoltaja jonkin aikaa, ennen kuin Halosen isäpuoli astui kuvioihin. Halosen mukaan Kallion työläiskorttelissa oli itsestään selvää, että tytöt tekevät samoja juttuja kuin pojat. Vaikka Halosen vanhemmat olivat työläisammateissa, kansakoulu nähtiin keinona varmistaa tytön töihin pääsy.

– Totta kai arvostettiin kaikenlaista työtä. Oli sellainen hyvin arkinen sanonta, että "kyl tyttöjä pitää kouluttaa et ne pääsee sisään töihin". Ei siinä kauheasti akateemisuudesta puhuttu, Halonen sanoo **Anne Flinkkilän** haastattelussa.

Halonen kertoo, että Kalliossa näki sen, miten taloudellinen epävarmuus vaikutti ihmisiin syvästi. Avioliitot eivät aina kestäneet, oli työttömyyttä ja muita ongelmia, ja "siinä piti itse pärjätä".

– Mutta itse pärjäämiseen liittyi moraliteetti, toisia ei saa sortaa, eikä isompiaan pelätä.

Hilkka Kemppi sanoo, että köyhyyteen liittyy nykyään iso stigma, eikä köyhyys ole yhtä normaalia kuin vaikkapa sotavuosien jälkeen. Tähän liittyy Kempin mielestä perheen tukiverkoston väheneminen, kun isovanhemmat saattavat asua useiden satojen kilometrien päässä. Jos asunto lähtee alta, ei välttämättä pääse tuttujen tai sukulaisten katon alle.

Kaupunkien sisällä alueellinen eriarvoistuminen yltyy, ja toisilla alueilla lapset eivät välttämättä kohtaa köyhyyttä ollenkaan, jolloin vähävaraisuudesta tulee outoa. Myös yhteiskunnan välittämä viesti vaikuttaa ihmisiin.

– Elämme suoritusyhteiskunnan aikakautta, ja se ei ole mielestäni tervettä. Opiskelijalla saattaa olla kaksi työtä yhtä aikaa opintojen ohessa, ja meitä kaikkia kannustetaan elämään ilman vapaa-aikaa.

"Lasten päivän lämmin ruoka oli pari pullaa"

Valokuvaaja **Vesa Ranta** teki kirjailija-toimittaja **Katariina Vuoren** kanssa suomalaista köyhyyttä avaavan teoksen *Lottovoittajien pöydässä* (2017). He kiersivät tapaamassa ihmisiä Oulun seudulla ja pääkaupunkiseudulla, mutta Rannan mukaan "köyhyys on samanlaista joka puolella".

– Köyhyyttä selittää usein huono psyykinen kunto, sairaudet, avioero tai yksinhuoltajuus. Lapsiperheitä on paljon mukana kirjassa, ja pahimmillaan lasten päivän lämmin ruoka oli pari pullaa. Niiltä keikoilta lähti pois allapäin, Ranta kertoo.

Elämme suoritusyhteiskunnan aikakautta, ja se ei ole mielestäni tervettä.

Hilkka Kemppe

Ranta kuvaa köyhyyttä "kunnon seitiksi", jota on usein vaikea selvittää. Elämäntilanne voi riistäytyä hallinnasta keneltä vain, ja kirjassa on mukana hyvin eri-ikäisiä ihmisiä.

– Jututimme muun muassa viittä vaille valmista lääkäriä, joka tuskaili oman jaksamisensa kanssa. Jos hän vain vähän pinnistelisi ja valmistuisi, hänellä olisi varmasti töitä ja köyhyys olisi muisto vain. Mutta muutos ei aina välttämättä onnistu, vaikka kuinka tahtois.

Ranta tietää, että kirjassa mukana olleet ihmiset ovat edelleen elossa, mutta monella tilanne on ennallaan.

– Köyhän täytyy suunnitella elämänsä hyvin tarkasti, että hän saa pienet tukirahat riittämään. Pitää olla kekseliäs. Köyhät auttavat toinen toisiaan, neuvovat esimerkiksi hakemaan tukia ja pitävät ruokarinkejä eli joku hakee kauppojen ylijäämäruokia ja jakaa niitä edelleen. Onneksi myös erilaiset järjestöt auttavat näitä ihmisiä.

Lottovoittajien pöydässä -kirja ei saavuttanut Rannan mukaan kummoisia myyntilukuja, mutta kirjastoissa teosta on lainattu ja arvostelut olivat kiittäviä.

– Köyhyys ei ole seksikästä. Se ei myy. Ihmiset eivät halua ajatella ikäviä asioita. Mutta yhteiskunnalliset asiat kiinnostavat minua, ja haluan jotenkin omalta osaltani auttaa. Vaikka sitten dokumentaristina.

Lähteenä käytetty: Teemu Vauhkonen & Johanna Kallio & Jani Erola: Sosiaalisen huono-osaisuuden ylisukupolvisuus Suomessa, Yhteiskuntapolitiikka-lehti (82/2017)

Saara Larkio
saara.larkio@ess.fi